sıyla hısım olan diğer akrabalara (zevi'l-erhâm) geçer. Çoğunluğa göre ise hâkim uygun gördüğü bir kimseyi tayin eder.

Doğumla başlayan hidane süresi kural olarak çocuğun başkalarının hizmet ve himayesine ihtiyaç duymayacağı, yeme içme ve giyinme gibi şahsi ihtiyaçlarını bizzat kendisinin karşılayabileceği çağa kadar devam eder. Fakihlerin konuyla ilgili genel yaklaşımları bu olmakla birlikte bu dönemin tesbitindeki izafiliğe ilave olarak çocuğun kız veya erkek, hidaneyi üstlenen kişinin erkek veya kadın olmasına ve çocuğa yakınlık derecesine göre farklı sürelerin belirlendiği görülmektedir. [64]

Çocuğun nafaka dışında, ayrıca bakım ve terbiyesi ile ilgilenen kişiye verilmesi gereken hıdâne masrafları da vardır. Hıdâne masrafları, varsa öncelikle çocuğun malından, yoksa babası veya nafakası ile yükümlü olan kimse tarafından karşılanır. Çocuğun bakım ve terbiyesi ile ilgilenen kişi annesi değilse bu iş için ücrete hak kazanır. İddeti bitmiş ise çocuğun annesi de bu iş için ücret alabilir.[65]

4. Aile Bireylerinin Hak ve Sorumlulukları

Sizce aile bireylerinin birbirleri üzerindeki hak ve sorumlulukları nelerdir?

Ailede her bireyin sahip olduğu bazı hakları olduğu gibi yerine getirmesi gereken bazı görevleri de bulunmaktadır.[66] Sorumluluk haktan önce gelir. Bu yüzden önce aile bireyleri kendi sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Ailede karı-koca ve çocukların hak ve sorumlulukları ile ilgili şu temel ilke geçerlidir: Kocanın görevleri kadının kocası üzerindeki hakları, kadının görevleri de kocanın karısı üzerindeki hakları olmaktadır. Yine aynı şekilde anne-babanın görevleri çocukların anne baba üzerindeki hakları, çocukların görevleri de anne-babanın çocukları üzerindeki hakları olmaktadır. Buna göre aile bireyleri sorumluluklarını tam olarak yerine getirdiğinde herkesin hakkına da riayet edilmiş olmaktadır.

Aile yuvasının mutlu ve huzurlu olabilmesi için öncelikle karı-kocanın sorumluklarını yerine getirmesi gerekmektedir. Kur'an ve sünnette karı-kocanın karşılıklı hak ve sorumlulukları ile ilgili genel ilkelere dikkat çekilerek şöyle denilmektedir:

"Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları olduğu gibi kadınların da erkekler üzerinde hakları vardır. Ancak erkekler, kadınlara göre bir derece üstünlüğe sahiptirler."[67]

"Hepiniz sorumlusunuz ve her birinizin sorumlu olduğu alanlar vardır. Yönetici üstlendiği görevden sorumludur. Kişi (koca), ailesinden ve çoluk çocuğundan sorumludur. Kadın, eşinden ve ailesinde bulunanlardan sorumludur. Hizmetçi, hizmetinde bulunduğu kişinin malını korumakla görevlidir. (Bu şekilde) hepiniz yaptıklarınızdan sorumlusunuz."[68]

Buna göre aile bireyleri birbirlerini sevmeli, diğerlerinin haklarına saygı duymalı ve sorumluluklarını yerine getirmelidir.

Kocanın Hak ve Sorumlulukları

Hz. Peygamber'in; **"***Kişiye günah olarak sorumluluğunda olan aile fertlerini ihmal etmesi yeter."*[69] buyurması kocanın eşine ve çocuklarına karşı olan sorumluluğuna dikkat çekmektedir.

---

64 Bardakoğlu, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 17, s. 470.
65 Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 331-332.
66 Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, s. 251-272; Cin, *Evlenme*, s. 176-192.
67 Bakara suresi, 228. ayet.
68 Buhari, Cuma, 11; Nikâh, 91; Müslim, İmare, 20.
69 Ebu Dâvûd, Zekât, 45.

Evin geçimi ve ailenin nafakası kocaya aittir. Şu ayette buna işaret edilmektedir: **“Erkekler, kadınların koruyup kollayıcılarıdırlar. Çünkü Allah, insanların kimini kiminden üstün kılmıştır. Bir de erkekler kendi mallarından harcamakta (ve ailenin geçimini sağlamakta)dırlar.”**[70]

İslam’da aile reisi kocadır. Ancak aile reisliği bir hak olmaktan ziyade ailenin geçimi, birliği, beraberliği ve korunması anlamında kocaya yüklenmiş bir sorumluluktur.[71]

Kocanın karısına karşı görevleri şu şekilde özetlenebilir:

Mehir vermek,
Birbirlerinin hukukunu gözetmek, ırz, namus ve şerefini korumak,
Ailenin yönetiminde eşinin görüşlerini almak,
Aileyi maddi-manevi her türlü tehlikeden korumak,
Nafaka, giyim ve lüzumlu ihtiyaçları karşılamak,
Çocukların bakımı, onların yetiştirilmesi vb. konularda yardımcı olmak,
Eşine karşı güler yüzlü ve anlayışlı olmak,
Eşinin akrabalarına karşı ilişkilerde saygılı olmak.

DEĞERLENDİRELİM

“Kişiye günah olarak sorumluluğunda olan aile fertlerini ihmal etmesi yeter.”

Ebu Davut, Zekât, 45.

Yukarıdaki hadiste verilmek istenen mesaj nedir? Değerlendiriniz.

Hanımların Hak ve Sorumlulukları

Ailede kadının kocasına karşı bazı hakları olduğu gibi sorumlulukları da bulunmaktadır. İslam’ın ön gördüğü hukuk anlayışına uygun olan noktalarda kadın, kocasının isteklerini yerine getirmek ve kocasının yokluğunda evine ve onun haklarına sahip çıkmakla yükümlüdür.[72] Yine kadın, nikâh akdi ile hak etmiş olduğu mehri aldığı andan itibaren kocası ile aynı evi paylaşmakla yükümlüdür.

Nafaka gibi maddi hakların dışında kadının kocası üzerindeki en önemli hakkı, kendisine karşı kocasının iyi muamelede bulunmasıdır.

Allah Resulünün aşağıdaki sözleri de kadının kocası üzerindeki haklarına dikkat çekmektedir: *“Kadınlarınız konusunda Allah’tan korkun, siz onları Allah’ın bir emaneti olarak aldınız ve onlarla beraberlik Allah’ın kelimesi (nikâh) ile size helal oldu....”*[73] *“Sizin en hayırlınız ailesine karşı en hayırlı olanınızdır. Ben de aileme karşı hayırlıyım.”*[74]

70 Nisa suresi, 34. ayet.
71 Karaman, *Anahatlarıyla İslam Hukuku*, II, 67.
72 bk. Buhari, Ahkam, 1; Müslim, İmare , 20.
73 Müslim, Hac, 147; Ebu Davud, Menâsik, 56.
74 Ebu Davud, Sünnet, 14; Tirmizi, İman, 6; Radâ, 11.

TARTIŞALIM

“Müminlerin iman bakımından en mükemmeli, ahlak yönünden en güzel olanlarıdır. En iyileri de eşlerine karşı en iyi şekilde davrananlarıdır.”

Ebu Davut, Sünnet, 16.

Yukardaki hadiste verilmek istenen mesaj nedir? Tartışınız.

Kadının kocasına karşı görevleri şu şekilde özetlenebilir:

Birbirlerinin hukukunu gözetmek, ırz, namus ve şerefini korumak,
Çocukları emzirip bakımını üstlenmek,
Toplum örfüne göre aile içinde üzerine düşen görevleri yapmak,
Eşine karşı güler yüzlü ve anlayışlı olmak,
Eşinin akrabalarına karşı ilişkilerde saygılı olmak,
İstişare etmek, izin alınacak konularda izin almak.[75]

Çocukların Hak ve Sorumlulukları

Hadis-i şeriflerde; *güzel bir isim verme,*[76] *iyi terbiye etme, çocuklar arasında eşit ve adil davranma* gibi çocukların anne-babası üzerindeki haklarının bazılarından bahsedilmiştir.

Anne ve babalar çocuklarının eğitimleri için onlara destek olmalı ve onları geleceğe hazırlamalıdırlar. Çocukların eğitim ve terbiyesi ile ilgili Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: *“Hiçbir baba çocuğuna güzel terbiyeden daha değerli bir miras bırakmamıştır.”*[77]

Çocukların anne-baba üzerinde hakları olduğu gibi anne-babalarına karşı bazı görevleri de vardır. Bu görevlerin başında anne-babanın meşru isteklerine karşı onlara itaat etmek, onları incitmemek ve onlara gereken saygı ve hürmeti göstermek gelir. Bu o kadar önemli bir hassasiyettir ki Kur’an, Allah’a kulluk emrinin hemen yanında ana-baba haklarına dikkat çekmiştir: **“Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara “Öf!” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve güzel söz söyle.”**[78] **“(Ey Muhammed!) De ki: “Gelin, Rabbinizin size haram kıldığı şeyleri okuyayım: Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın. Anaya babaya iyi davranın. Fakirlik endişesiyle çocuklarınızı öldürmeyin. Sizi de onları da biz rızıklandırırız.”**[79]

Peygamberimiz de kendisine *“Ey Allah’ın Resulü! İnsanlar içinde iyi davranmama en layık olan kimdir?”* diye soran kişiye üç kez, *“annen”* demiş; *“Sonra kimdir?”* diye sorulunca da *“Babandır.”* şeklinde cevap vermiştir.[80]

75 Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali,* s.264-266; Karaman, *Aile İlmihali*, s. 97.
76 Buhârî, Akika, 1; Edeb, 108; Müslim, Fezâil, 15.
77 Tirmizî, Birr, 33.
78 İsra suresi, 23. ayet.
79 En’am suresi, 151. ayet.
80 Buharî, Edeb, 2.